

Jelena Čižovová

Čas žen

Přeložila Adéla Koutná

239 s., váz., 279 Kč

ISBN 978-80-7491-650-2

Vychází 3. května 2016

Autorčina návštěva v ČR

Středa 11. května — Brno

10.50

Čím se liší historická paměť od historického svědomí?

Autorské čtení, diskuse a autogramiáda

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Arne Nováka 1,

Brno (budova A, místnost A31, 3. poschodí)

Sobota 14. května — Veletrh Svět knihy v Praze

15.00–15.50

Autorské čtení a diskuse

Moderuje Jakub Konečný

Čtenářský sál (levé křídlo)

16.00–17.00

Autogramiáda

Stánek Ruského střediska vědy

a kultury v Praze — P407

Oceňovaný román významné ruské prozaičky o životě prostých žen v surové a nesmyslné době. Kniha získala nejprestižnější ruské literární ocenění Ruský Booker za nejlepší román v ruštině a byla nominována na středoevropskou cenu Angelus.

O autorce

Jelena Čižovová je významná současná ruská prozaička a ředitelka petrohradského PEN klubu. Narodila se v roce 1957 v Leningradu a je autorkou sedmi románů. Vystudovala Leningradskou finančně-ekonomickou vysokou školu a získala titul kandidát ekonomických věd. Na vysoké škole přednášela řízení podniku, poté dlouhá léta učila soukromě angličtinu. V devadesátých letech začala podnikat. V letech 1998—2008 byla vedoucí redaktorkou časopisu *Celosvětové slovo*, zaměřeného na kulturní vztahy Ruska a evropských zemí. Publikuje mimo jiné eseje, např. v časopisech *Otázky literatury* či *Hvězda*. Je vdaná a má dvě děti.

Anotace

V jednom z typických leningradských komunálních bytů společně žijí tři osamělé stařeny. Osud svedl Glikerii, Ariadnu a Jevdokii dohromady i přesto, že každá z nich pochází ze zcela jiného prostředí. Jejich život se zásadně změní ve chvíli, kdy je do uvolněného pokoje v bytě přidělena svobodná matka, dělnice Antonína, se svou malou dcerkou. Stařeny se holčičky ujmou a společně ji vychovávají. Mimoděk — prostřednictvím rozhovorů mezi sebou — ji seznamují s dějinami své země tak, jak je samy zažily: revoluce, první dny Sovětského svazu, leningradská blokáda a hladomor za druhé světové války... Holčička se s nimi dorozumívá pomocí obrázků, protože je němá. Kdyby její postižení odhalily úřady, poslaly by ji do ústavu. Když Antonína vážně onemocní, babičkám hrozí, že milované děvčátko ztratí...

Zahraniční vydání knihy *Čas žen*

Bulharsko / Millenium, 2011
Česká republika / Host, 2016
Čína / Yilin, 2014
Francie / Noir sur Blanc, 2014
Itálie / Mondadori, 2011
Německo / dtv 2012, 2014
Polsko / Czarne, 2013
Španělsko / Random House Mondadori (Debolsillo), 2011
Velká Británie a USA / Glagoslav, 2012

Prodaná práva

Dánsko / Turbine
Maďarsko / Geopen
Makedonie / Ars Lamina
Srbsko / Vrac

Divadelní adaptace

Velké dramatické divadlo G. A. Tovstonogova v Petrohradě (režisér Gennadij Trostjaneckij)
divadlo Sovremennik v Moskvě (režisér Jegor Peregudov)
Státní činoherní divadlo Omsk (režisér Aleksej Kriklivij)
Puškinovo magnitogorské činoherní divadlo (režisér Aleksej Botjakov)

Fotografie z petrohradské inscenace

Ocenění knih

Román *Malí Zachesové* (Крошки Цахес) získal cenu Severní Palmyra (2001) a literární cenu literárně-společenského časopisu *Hvězda* v kategorii nejlepší debut (2001). Do užší nominace na cenu Ruský Booker se dostaly romány *Klášter* (Лавра) z roku 2003 a *Míšenska* (Полукровка) z roku 2005, poprvé vydán časopisecky pod názvem *Zločinka* (Преступница). Za román *Čas žen* (Время женщин) z roku 2009 získala autorka nejprestižnější ruské literární ocenění Ruský Booker za nejlepší román v ruštině a byla nominována na středoevropskou cenu Angelus.

Dílo

Jelena Čižovová psala nejprve básně. Jako prozaička debutovala v roce 2000 románem *Malí Zachesové*, který ihned upoutal pozornost kritiky. V románu pojatém jako série školních historek si autorka mimo jiné klade otázku, nakolik může takzvaná vysoká kultura formovat svobodnou osobnost.

V roce 2002 vychází časopisecky román *Klášter*, který byl kritikou přijat nejednoznačně. Děj románu se odehrává v sedmdesátých letech, kdy se mnozí domnívali, že ruská pravoslavná církev, pronásledovaná sovětskou mocí, může sama o sobě vyvážit hříšný a bezbožný život.

V roce 2005 vyšla pro časopis upravená verze románu *Zločinka*, ve kterém se Čižovová věnuje rusko-židovským vztahům a obecně národnostní otázce v SSSR. Hrdinka *Zločinky* se chystá zakročit proti zločinným praktikám státu-leviatanu a je rozhodnuta použít jeho zbraně — nemorální, ale účinné metody.

V roce 2007 otiskuje časopis *Hvězda* román *Orest a syn*, který pojednává o tom, že sovětská civilizace je už od svého vzniku odsouzena k zániku, protože podle autorky odmítá navázat na kulturní a duchovní tradice úspěšných velkých civilizací.

Román *Čas žen* vyšel v roce 2009 a v tvorbě Čižovové zjevně vybočuje. Hlavními hrdiny jsou „obyčejní lidé“, kteří nezanechali žádné písemné doklady o svém těžkém, často tragickém životě. V malém dítěti nacházejí osamělé stařeny svůj poslední životní úkol — vychovat je a vzdělat. Lidská existence je v románu zachycena ve dvojím prostoru: tady — kde panuje strach, bezvědomí a totální němota, a tam — kde všechno musí být jinak, kde neexistuje ani strach, ani tíha polozebráckého způsobu života, ani nárok nelidského státu na život a duši svých občanů.

V roce 2012 Čižovová vydává román *Terakotová stařena*, v němž zpracovává osobní zkušenosti podnikání v devadesátých letech. Hlavní hrdinka se po dvaceti letech úspěšného podnikání sama sebe ptá, kým tedy Rusko opravdu je: vítězem, nebo poraženým? Jak se stalo, že země, která měla v devadesátých letech možnost odpoutat se od sovětské minulosti, tuto šanci nevyužila?

V roce 2014 vyšel román *Planeta hřibů*, ve kterém autorka dále rozvíjí téma zpracované v předchozí knize. Je to katastrofický román, metaforický portrét současného Ruska. Autorka v něm vykresluje ruskou společnost, v níž každá další generace vyrůstá z podhoubí svých předků, je závislá na jejich osudech a nedokáže žít vlastním životem.

Více o knize **Čas žen**

Spisovatelka vyzývá Rusko, aby se zabývalo svou bolestnou minulostí

Není to tak dávno, co se Jelena Čižovová nakrátko připojila k příslušníkům ruské střední třídy, kteří pravidelně tráví zimy v rozlehlých hotelových komplexech ve slunném Egyptě. Se svou přítelkyní, která rovněž vyrostla v Petrohradu, se přidaly k zástupu lidí proudících do jídelny o rozměrech velkoskladu, kde stoly přetékalý čerstvě upečeným masem a pečivem. A tehdy něco prošlo kolem jako stín. Přítelkyně Jeleny byla natolik znepokojená, že obě ženy musely na chvíli ustoupit stranou. Jelena se své přítelkyně ptala, co se děje, ale otázka byla zbytečná. Příbuzní obou žen zažili za druhé světové války hladomor během 872 dní trvající blokády Leningradu, dnešního Petrohradu. Tehdy armádní technici odpálili výbušniny na bitevních polích a mrtvolý házeli do kráterů.

Domácí práce přerušované vzpomínkami na politické čistky a hladomor

Čižovová měla na chvíli pocit, jako kdyby ty hromady jídla sledovala očima svých příbuzných umírajících hlady. Sama se narodila v roce 1957 a znala oficiální verzi leningradského obležení ze sovětských učebnic, v nichž byla událost zobrazována jako triumfální vítězství SSSR. Pravdu začala poznávat, až když tajně poslouchala svou matku a babičku, jak si potichu povídaly nad šálky čaje. Obě ženy ztratily při obležení většinu své rodiny. Tyto zlomky rozhovorů jsou jádrem románu *Čas žen*. Čižovová vypráví příběh tří starších žen vychovávajících v raných šedesátých letech ve společném bytě šestiletou holčičku. Každodenní povinnosti jako mytí nádobí a praní přerušují vzpomínky na čistky a hladomor.

Pro většinu společnosti není ruská historie zajímavá, říká Čižovová

Je to zemitý a upřímně emocionální román, který vnáší na literární scénu, které dlouho dominovala postmoderna, odlišná témata. Čižovová doufá, že ruští umělci jsou dnes konečně připraveni zabývat se sovětskou minulostí s jejími klady i zápory. Když byl u moci Brežněv, lidé odvraceli zrak od minulosti ze strachu. Za Putina, tvrdí Čižovová, byly obavy nahrazeny lhostejností. „Pro většinu společnosti to jednoduše není zajímavé,“ říká osmapadesátiletá Čižovová, která kouří a mluví s kadencí kulometu. „Lidé nemají pocit, že historie pokračuje. Zdá se jim, že jsme v roce 1990 prostě začali znovu. Jako bychom se všichni narodili teprve tehdy.“

Ale Petrohrad je město, kde je obtížné popřít historii. Autorčina matka přihlížela, jak její dva bratři umírali hladem, zatímco překupníci prodávali chleba za hrsti zlatých šperků. Autorčin otec byl přinucen vstoupit do odloučených jednotek bojovníků, kteří byli posláni proti německým tankům v pětičlenných skupinkách, vyzbrojeni pouze jednou puškou. Ani jeden z nich by nikdy nepomyslel, že svůj zážitek bude popisovat vlastní dceři.

Ale spisovatelčina prababička byla jiná, roztržitě se probírala vzpomínkami, skoro jako kdyby mluvila sama se sebou. Když bylo Čižovové pět let a recitovala báseň o afrických kanibalech, prababička suše zavzpomínala, jak hladovějící obyvatelé Leningradu pojídali lidská těla. „Chtěla jsem se zeptat: ‚Kde k nim přišli?‘“ říká Čižovová. „Pro mě to bylo jako pohádka. Prababička říkala, že někteří z nich těla nakoupili v obchodě v domnění, že jde o zvířecí maso. A potom dodala, že když

pracovala v nemocnici, ukládali mrtvoly blízko nemocničních vrat a ve chvíli, kdy odcházeli domů, byly už některé části usekané.“

„Mluvila o tom velmi klidně,“ pokračuje Čižovová. „A já jsem to v klidu vyslechla.“

Neodbytné hlasy starých žen rezonovaly v autorčině hlavě, a tak sedla a napsala román

Ačkoliv tyto rozmluvy skončily náhle, v autorčiných šesti letech, něco z nich jí zůstalo vryté v paměti. Když jí učitelka pověděla: „Celý Leningrad, jako jedno tělo, stál a bránil město,“ v duchu si říkala: neevakuovat děti byl zločin. A když se o čtyřicet let později začaly v autorčině hlavě ozývat neodbytné hlasy starých žen, sedla a napsala román.

Románové babičky bojují se sovětským systémem svou snahou o to, aby němá Zuzana, kterou samy nechaly pokrýt a daly jí jméno Sofie, neskončila v ústavu pro postižené. V okamžiku, kdy si všechny dobře uvědomují, jak bezútěšný život Zuzanu ve státě vedeném výchovným ústavu čeká, se ji na to jedna z nich pokusí připravit: „Může se stát, že tě odvezou... V životě se stává všelicos. Někdy odvážeš děti. Zavrou tě a nás tam nemusí pustit. Budeš to muset zvládnout sama. Tak si pamatuj, ať tě zavrou kamkoliv, já budu pořád s tebou. Každíček den budu za plotem. A takhle budu chodit, dokud mi Bůh dopřeje života. Třeba mě ani neuvidíš, ale pamatuj si jedno. Tam je moje babička.“

„Když jsem obdržela cenu,“ podotýká Čižovová suše, „asi jsem se hodně změnila.“ V době úpadku Sovětského svazu autorka utekla z katedry ekonomiky, kde psala diplomovou práci na téma regulovaných nákladů ve strojírenských podnicích, a v neklidném světě devadesátých let začala vyučovat angličtinu. Zlomový okamžik v jejím životě nastal, když se ocitla na palubě hořící lodi u pobřeží Turecka a strávila šest hodin zavřená ve své kajutě, kde čekala, jestli dorazí pomoc.

„Seděla jsem tam úplně sama a snažila se přijít na to, jestli by bylo lepší vyletět do povětří, nebo se vrhnout do moře,“ říká Čižovová, která je vdaná a má dvě dospělé dcery. „Uvědomila jsem si, že jsem ve svém životě udělala hodně, ale nic z toho nebylo správně. A když nás zachránili, rozhodla jsem se všechno hodit za hlavu, sednout si a psát.“

Šest hodin psaní denně: sedm románů a hned tři z nich finalisty ceny Ruský Booker

To bylo v roce 1996. Od té doby psala šest hodin denně včetně víkendů. Napsala sedm románů, z nichž tři se dostaly do nejužšího výběru na cenu Ruský Booker. Za těchto okolností není překvapující, že Čižovová mluví o své práci s morální naléhavostí. Historie se v Rusku opakuje, stejné zlo se zjevuje v nových převlecích. Nepoučit se znamená opakovat znovu strašné chyby. Ale když se Čižovové zeptáte, jestli je její román politický, roztaje a zjihne. „Pokud mám být upřímná, napsala jsem jej pro ty, kdo zemřeli,“ říká. „Napsala jsem to pro ně. Mluvila jsem s nimi. Vždycky jsem měla pocit, že mě poslouchají.“

Zdroj: Ellen Barry: Autorka vyzývá Rusko, aby se zabývalo svojí bolestnou minulostí.

New York Times, 5. 3. 2010

(Redakčně kráceno a upraveno)

Rozhovor s autorkou

Jelena Čižovová: „Je to především boj za dětskou duši“

Ještě předtím, než začala vaše „prozaická kariéra“, jste psala verše. Váš první román *Malí Zachesové* je celý vystaven jako báseň, a ne jako prozaický text. Zůstal ve Vás ten poetický náboj? Je pro Vás spojení s poezií důležité i nyní?

Nevím, nakolik jsou *Malí Zachesové* vystaveni jako báseň, ale poezií jsem opravdu začínala. Tehdy mi bylo asi dvacet nebo o maličko víc. Psávala jsem po nocích, přes den jsem neměla ani trošku času. Malé dítě, práce... Studovala jsem na univerzitě, potom jsem tam i přednášela, byla jsem přijata do aspirantury, učila jsem... Zkrátka volno jsem měla jenom po nocích. Ovšem postupem času

jsem začínala mít poměrně zvláštní pocit. Poezii velmi miluji a cením si na ní toho, o čem mluvil Brodskij (když se odkazoval na Cvětajevovou): „Poezie vám dává možnost se jedním skokem přenést k takovým významům, ke kterým bude próza směřovat pomalu, jako po schodech.“

A proto ten zvuk zůstal.

V každém mém románu pro mě existuje nějaký zvukový *vztažný bod*. Jednotlivé úseky života pro mě zní různě. Svěho času mi radili zkusit psát prózu, ale já ty rady neposlouchala. A potom v mém mozku nečekaně místo veršů začaly vznikat prozaické úryvky. Sama bych se pro to těžko rozhodla.

Vnitřní složitost Vašeho stylu, střetávající se nečekané dějové linie, potřebujete kvůli tomu, abyste ukázala, jak se opravdová civilizace se svým duchovním počátkem dere na povrch a prosakuje postranními cestičkami kolem zavřeného poklopu sovětského systému? Je to metoda?

V současné literatuře téměř nezůstaly oblasti, ve kterých se autor může vyjádřit přímo. Přímá sdělení jsou přípustná v publicistice, a i tam s výhradami. Nebo v „mužských“ či „ženských“ románech. Existence v sovětském systému mě vůbec netrápila proto, že se nám nedostávalo punčocháčů nebo například kvalitních uzenin — k tomuto aspektu života jsem se vždy stavěla poměrně s klidem. Dalo se na to zvyknout. Mě trýznila existence v takových podmínkách, kdy se člověk k tomu nejdůležitějšímu, zásadnímu a potřebnému musel prodírat skrz haldy klamných významů...

Nakolik je pro Vás důležité biografické pozadí? Vaše romány svádějí k tomu, aby byly chápány — a často je tak čtenáři i chápou — z čistě biografického hlediska.

Moje osobní zkušenost byla dramatická a místy i tragická. Poezie potřebuje myšlenky a slova, ale próza kromě toho i *scény*. Jakési divadelní fragmenty. Je potřeba, aby tam stál stůl, otevíraly se nějaké dveře... Mohou to být klidně minimální rekvizity, ale bez nich se prozaická scéna vystavět nedá. Každopádně pro mě je to nesporný fakt. Moje próza je v určitém smyslu divadlo. Ale musím vědět, *kde* se děj odehrává, *kdo* jsou mé postavy, jaký je jejich životní příběh... A tak dále, dle Stanislavského metody. Proto jsem svůj život a život svých příbuzných a známých brala jako materiál, který přesně a podrobně znám. Ale nějaký soustředěný zájem o samotná fakta ze svého života jsem neměla, to mi věřte. Mé náměty jsou z větší části vymyšlené.

Nakolik se vůbec účastníte současného literárního vývoje? Působíte dojmem člověka, který se od toho světa značně distancuje. Je to tak? Kdo ze současných autorů je pro Vás zajímavý, koho čtete, s kým jste v kontaktu?

Ne, já se před světem nikdy neuzavírala. Spíše naopak. Zaprvé proto, že jsem prostě takovou možnost neměla a ani ji nemám. Pokud působím dojmem samotáře, tak jenom na první pohled. Navíc pracuji jako ředitelka petrohradského PEN klubu. To samo o sobě znamená, že se stýkám s poměrně hodně lidmi. V mezích svých sil a možností se zabývám i ochranou lidských práv. Docela často vystupuji před čtenáři, hodně čtu.

Svým čtenářům jsem s čistým svědomím doporučovala řadu dobrých knih, například: Robert Menasse — *Vyhánění z pekla*; Romain Gary — *Příslib úsvitu*; Mario Vargas Llosa — *Zlobivá holka* a spoustu dalších, podle mě úžasných knih.

Nicméně jediný současný spisovatel, který je mi doopravdy blízký, je Orhan Pamuk. V prostoru jeho myslí, vědomí a problémů se cítím jako doma. A hlavně nemám pocit, že by se mi podřizoval.

Odkud se vzala hrdinka románu *Čas žen* — Zuzana? Kam zmizely zuřivost a šílenství, které jsou charakteristické pro všechny Vaše předchozí hlavní hrdiny?

V *Čase žen* jsou jiní hrdinové a jiný autorský záměr. Tady, společně s pokusem obnovit „zvuk“ té doby, jsem chtěla mluvit o tom, jakým způsobem si „obyčejný člověk“, aniž by vstupoval do otevřeného boje s vládní mocí, mohl zachovat pocit vlastní důstojnosti. Je to román o tradici osobní důstojnosti, kterou se sovětská vláda všemi silami snažila zničit. Sofie-Zuzana, nejmladší hrdinka *Času žen*, to vydržela proto, že za ní stály tři stařeny ze starého režimu, které uměly rozeznávat Dobro od Zla.

„Babičky“ v *Čase žen* odlišně vnímají Dobro a Zlo, jejich pohled není narušen sovětskou epochou.

Á v tomto ohledu to, ruku na srdce, nejsou úplně realistické hrdinky. Á i sám základ románu jde za hranice skutečnosti: pro mě je to především boj za dětskou duši, o kterou usiluje mrtvý sovětský svět.

**Zdroj: Literární přehled (překlad Markéta Klobasová)
(Redakčně kráceno a upraveno)**

Ohlasy

Do proudu vědomí se vplétá krájení cibule, loupání brambor a vyvařování prádla. Tyto podrobnosti jsou důležité z více důvodů, [...] spojují román s tradicí feministické literatury, která odmítá vidět domácnost jako podružnou, tradičně ženskou záležitost a místo toho se jí zastává jako nevyhnutelně přítomné a nedostatečně zobrazované oblasti života.

Russia Beyond the Headlines

Životy hlavních hrdinek se postupně vynořují ze vzpomínek a monologů, kterým čtenář naslouchá ušima zmateného dítěte [...]. Tento styl dodává románu klamnou auru prostoty, přestože román vůbec jednoduchý není. Tyto nedokončené věty a nevyslovené myšlenky v knize, která je i o lidském mlčení, jsou vlastně nevyhnutelné.

Tetradki

Jednou ze základních otázek, které si kniha klade, je, jak vzdorovat útlaku v jakékoli podobě a přitom si zachovat lidskost.

Los Angeles Review

Na rozdíl od většiny děl ruské literatury je v tomto románu nedostatek mužů. Poté, co mladí chlapci i starší muži odešli na vojnu a mnozí v ní zahynuli, silné ženy se o sebe musely starat samy. Jejich odvaha a důstojnost je navzdory nesmírnému vládnímu útlaku viditelná v jejich gestech, ve vráskách na tváři, v jejich tiché hrdé kolektivní vzpouře.

Kirkus Reviews

Obálku v tiskové kvalitě a ukázkou z knihy *Čas žen* najdete zde:
<http://nakladatelstvi.hostbrno.cz/nakladatelstvi/1203>

Soubor PDF s kompletním textem knihy pro novináře k dispozici na vyžádání ihned.